

Učiteljski TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celipoli. Cena mu je za celo leto 3 gold., za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise prejema vredništvo; naročnino in oznanila pa prejema in oskerbuje razpošiljanje založništvo.

List 20.

v Ljubljani, 15. oktobra 1874.

Tečaj XV.

Peter Hitzinger

(Znojemski, Podlipski)

v

slovstvu slovenskem.

XX.

Bilo je razpisano darilo za najbolj krajevni, zgodovinski, ali vzajemni domovinski opis v nemškem jeziku, in v dosego njegovo je spisovati jel Hicinger najprej v „Blätter aus Krain“ l. 1860 „Das Quecksilberbergwerk Idria S. 90—136,“ potem pa je delo, ker je marljivo sestavljeno prejelo tudi darilo, knjigarna Kleinmayr-Bambergova spravila na svetlobo, in to je:

10) Das Quecksilber-Bergwerk Idria, von seinem Beginne bis zur Gegenwart. Geschichtlich dargestellt von P. Hitzinger, Dechant und Pfarrer zu Adelsberg. Laibach 1860. 8. S. 86. — Po tej knjižici je l. 1870 J. Lapajne v letnem sporočilu glavne šole Idrijske sestavil po slovenski: „Idrijskega rudnika zgodovinske čertice“ v 8. str. 17. —

Sicer je v omenjene „Blätter aus Krain“ l. 1860 spisal: Die Römerschanzen in den julischen Alpen; v „Mitth. d. hist. Vereins“ pa na pr. l. 1859: Zur Geschichte von Neustadt o. Rudolphswerth; von Neumarktl; l. 1860: Kurze Geschichte der Herrschaft Adelsberg; l. 1861: Pläne römischer Orte in Krain; l. 1862: Zur Gesch. des Geschlechtes der Auersperge; Zur Gesch. alter Glöcken in Krain; Die Freisingischen Sal-, Copial- u. Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Krain; Das älteste Besitz-

thum der österr. Herzoge; Die Cosmographie des Anonymus v. Ravenna u. die Geographie des Guido in ihrer Beziehung auf Krain; Auszug aus dem ältesten Urbar der Herrschaft Adelsberg itd.

V Novice je tedaj dopisoval, kedar je utegnil, manjši stvari in dogodbe „z Notranjskega, iz Postojne, s Pivke, itd. na pr. 1860 l. 8: O Pivki in Krasu v zemljopisnem, zgodovinskem in gospodarskem oziru; l. 20: Kmetovanje na Notranjskem — in kako bi se dalo na bolje obrniti, s katerim naj se primerja B. „Kmetovanje na Pivki“ v l. 23. 24; l. 31: O šoli, muziki, tergu, draginji v Postojni; l. 33. 34: O krajevnih, in jezikoslovnih rečeh na Pivki itd. — V l. 52 se je pod naslovom „Abecedar“ hudo znosil še enkrat menda prav Znojemski ali Hicinger nad prof. Poklukarjevo poskušnjo novih domestivnih čerk za Slovenski Alfabet v krepkem sestavku: Ozir na dozdanje slovenske alfabete — dozmete in ponujane, o katerem glej nekoliko v Jezičn. Met. XI, 47. — L. 1861 v št. 2 s Pivke: Kmetijske, jezikoslovne in druge reči, zemljopisne in zgodovinske čertice; l. 9. 10 se nahaja učen in izvrsten spis „O slovenski zemlji“, kjer po pravnih listinah in zanesljivih starih in novih naznanilih kaže, kako daleč je bil razširjen ali se zdaj še razširja slovenski narod, kako je bila slovenska zemlja kdaj na drobno razdeljena, in koliko zopet soedinjena v starem, srednjem in novem času, nekaj v ta namen, da se razširjuje vednost historična, nekaj pa v pojasnjenje pravic slovenskega naroda, če tako pojasnjenje, pravi o sklepu sam, kaj utegne pomagati, da bi se Slovencem tudi dalo, kar je pravo. — Na ta izvrstni spis se nanaša tudi l. 16: Še nekaj o nekdanji Krajni, po svetopisu Ravenskega neimenovanca (Ravennatis anonymi cosmographia) iz 7. stoletja, ki ga je po trudnem iskanji naposled dobil vendar v roke. — Poprej je priobčil bil že:

11) Domač Koledar slovenski za navadno leto 1861. Sp. P. Hitzinger, farnik in dekan Postojnski. VI. pomnoženi tečaj s podobšino jame Postojnske. V Ljubljani. Giontini. Milic. 8. str. 106. — Podučni in zabavni koledarček kaže v ogledu po svetu: Zemljioslovne najdbe; Stare egiptovske mesta; Pariz, glavno mesto na francoskem. Ogled po domovini: Maribor na Štajarskem; Postojnska jama; Velesovo, nekdanji samostan in Božja pot; Grozoviti Atila pred Emono in Akvilejo; Avari, nekdanji stiskavci Slovincov; Slovenska zemlja in Turki; Enéa Silvi, potem Pij II. papež; Jurij Stobej, Lavantinski škof. Gospodarske reči: Umno kmetovanje; Živinoreja; Gojzdoreja. Razne reči — in Pesmi: Pot v nebesa; Gospod z učenci na morji (Poleg nemščine) in Nečimernost človeška (Ljudska pesem). — Jako priljubil se je Slovencem koledar ta; pa je tudi res vreden, da ga radi imajo, ker je za sto in sto stvari, ki jih človek vsaki dan potrebuje, zanesljiv svetovavec, pravijo Novice o nasledniku:

12) Domač Koledar slovenski za navadno leto 1862, ki v 8^l str. 115 ima na čelu podobo mesta Iderskega. — Ogled po svetu: Snova nebesnih teles; Stare indijanske mesta in stavbe; Moskva in Petrograd, glavne ruske mesti. Ogled po domovini: Celjovec, glavno mesto na Koroškem; Idrija, sloveče rudarsko mesto na Kranjskem; Začetek staro- in novoslovenskega slovstva, ter sedanji stan; Zgledi za opravilne, spise, na. pr. Izpisek, pobotni list, službina spričba, darilni, prejemni dolžni list, dolžno, prepustno, kupno, najemno, ženitno, izročilno, oddajansko pismo, prošnja, poslednja oporoka. Pesmi: Božični vertec in S. Barbara, poleg stare pesmi, in poleg nemščine „Rudarska,“ ki se glasi:

Oj srečo! oj srečo! sred večne temé,
Oj srečo! tu v sredi strahote;
Po tesnih predorih v globino se gré,
Kjer so zakopane dragote.
Globoko pod zemljo in z grozo objet
Tu dela in pota je kraj nam odštet.

Tu maje se roka, in bit se vihtí,
Odpirajo poke se strašne;
In smert tu iz sto in sto kotov protí,
Pošasti režijo se plašne.
Pa rudar v globino se upa serčno,
In gre brez boječnosti v jamo temno.

Ko pride plačila velicega dan,
Se delo za zmiraj odstavi!
In duh se povzdigne tu neuderžan
Iz temne globine k presvetli višavi.
In društvo nebeško sprejame ga v raj;
Oj srečo! oj srečo mu kliče tedaj.

V Novicah je to leto nekaj več zaznamnjalo v dopisu s Pivke l. 20. 21: Obgojzdovanje Krasa. Sadjoreja. Narodnost, kjer je nekoliko čertic posebej o jami Postojnski. Kedarkoli je kdo pisal kaj bolj osornega ali manj častnega o Postojni ali o Pivki, koj se je oglasil po svoje tudi Hitzinger; tako je udaril na drugi zvon l. 49: Omika in narodnost Pivčanov nasprot prvemu B. v l. 46. 47: o učilnici za dela dekliške v Postojni, o slovenščini in šolskih zadevah itd. — Tako je njegova menda tudi Kratkočasnica v l. 16: Monolog anga, k' noče Cimber bite, kjer rojake svoje graja zarad nemškutarije, hvali zarad obertnije, pa jezikoslovcem kaže v lastni pisavi njihovo pravo govorico na pr: „Jest ne vem, kaj bo to; tače se zmišljajo nekter naš gospodje, de je čoveka groza. Sej je teržiška dolina vender zvo zaperta, pa od koder kak veter pripiha, že vse misle našem ljudém dergam oberne... V osem štiridesetga leta, — takrat je vse po svet norevo... Pred je vsak govoru, koker so mo ble usta zrasle, nemško alj kransko, pisov tud toko... No zdej je pa vse dergače; zdej naš gospodje nočjo druje k nemšče špraše... Nekdo je štedirov, od kod be biv ta nemšče zarod pod Ibely peršu; tedej se je spovnu, de so ankat, mende še pred Kristšovem rojstvam, an nemšče Cimbri čez Snežniče na Vaško derle; in reku je: Gvišno je od tisteh ana truma med našme gorame zastava. Zato zdaj nam ubojem Teržčanam za špot pravjo, de smo Cimbri; o jemnasta! kam

bo to še peršvo? . . Ovbe, zdej je pa doste; menem, de Cimber vender še nisem, če glih je moj dešček nemško znov, moj oča pa niso znale, in mate tude ne . . Zato ostanimo, koker nas je Boh ustvaru, da nas ne bo tista pekvata krača po nosu kavsala.“ —

V Danici je iz Postojne nekterikrat p. 1860 l. 20 . . hvalno pisal o cesarici Mariji Ani, ktera je ondi rada ostajala in cerkvi bila velika dobrotnica; l. 1861 je v št. 10 poleg nemščine poslovenjena pesem Majeva: Že slavčki žvergolijo, — Se maj vesel zbudi; Naj serca podarijo, — Kar lepi maj rodi itd.; l. 1862 št. 10 je Za veliki teden poleg cerkvenega petja poslovenjena žalostna pesem Jeremija pre-roka, in hebrejska pesniška šega je posneta v tem, da se vsak stavek začenja s čerko po versti abecede, kot v hebrejskem izviru:

Alef.

Ah! samotna brez ljudi
Hči Jeruzalem sedi;
Glej Gospa narodov kdaj,
Vdovi je enaka zdaj;
Sred dežel je kraljevala,
Zdaj pa sužnja je postala.

Bet.

Britko joka celo noč,
Z lic teko solzé na moč;
Ne tolaži je nihče,
Kar nje ljubih šteje se;
So prijatli se umaknili,
V neprijatle spremenili itd.

L. 12 se nahaja Sonet k svetim praznikom: To res je dan, ki ga je Bog podaril; — O pridite, de zdaj se veselimo itd.; — in l. 14 pesem: V čast Marii Devici: Povzdigni glas se zdaj iz duše vnet — Za slavo, čast Device, čiste svete itd. L. 21 pa je v dopisu z Notranjskega sprožil neko reč, ki jo je opazoval bolj na tanko o tamošnjem potovanji milostnega kneza in škofa, to je, izbiranje in primerjanje posebnih svetih pesem po raznosti cerkvenega opravila. Za sveto mašo sicer ni toliko različnih pesem . . Če se ne more veliko sprememb delati v besedah, pravi ondi Hicinger, se utegne več spremenjavati v napevih, kar je prijetno in spodbudno. Vendar je tudi prav, če se večkrat ktera druga pesem vversti med mašno petje, na pr. pri darovanji pesem o tedašnjem godu ali prazniku, pri povzdigovanji pesem sv. Rešnjega Telesa, k koncu kaka pesem Matere Božje, ali zopet dotičnega goda. Po takem redu petje verstijo pravi orglarji in pevci. Pa koliko je takih orglarjev in pevcev. Skušnja za to stran kaže premalo razumnosti. Ravno o potovanji mil. škofa se je petje v raznih krajih dalo slišati, pa vse premalo izbrano, tako na pr. se je povsod pogrešala pesem za to priložnost, za sveto birmo primérjena. V slovenskem petji nisem nikjer slišal pesmi „Pridi sveti Duh“, ne v latinskem „Veni sancte Spiritus“; in sicer je bil zraven binkoštni teden. Nekoliko dražilo me je, da naši pesniki toliko in toliko svetih pesem skladajo, pa vendar malo njih za sv. Rešnje Telo, in celo malo od sv. Duha. O svetem Duhu bi se zlasti šolarjem moglo kaj pesem dati . . Bolje je s pesmimi sv. R. Telesa,

vendar orgljari premalo vprašajo zanje. Vem, da v enem tednu na več krajih, o več svetih mašah nisem slišal skoraj ne ene sv. Rešnjega Telesa; pri darovanju se je pelo od Matere Božje, pri povzdigovanju od Matere Božje ali za razloček od škofovega prihoda, in pri obhajilu spet od Matere Božje. Vse je prav, prepevati čast, hvalo in visokost izvoljene Matere Gospodove in Device prečiste, in njo mogočno besednico klicati v pomoč. Pa sveta maša je spomin kervave daritve, ki jo je Jezus Kristus na svetem križu opravil; pri povzdigovanju je Jezus Kristus pričujoč na altarji; takrat tedaj se spodobi v njega vero in ljubezen buditi, njega ponižno moliti; pri obhajilu zopet je potreba z njim se saj v duhu družiti. Bodi si, da se s petjem tudi obračamo v Marijo, presveto Gospodovo Mater; pa ne vém, če bi ji to moglo prijetno biti, če bi se nič ne ozerli v premilega Jezusa, v preljubega njenega Sina, ktereга nam ona kaže. Vsaka reč ima svoj čas, pa tudi svoje mesto; in ravno taka je tudi s cerkvenim petjem.

Spomini na Dunaj in okolico.

Posnel po svojem dnevniku Josip Levičnik, ljudski učitelj.

(Dalje.)

Moje načelo:

Kar lepega vidiš, hvalevrednega slišiš, koristnega akusiš, zapiši! — Po tej poti otmeš marsikaj posabljivosti, in postavljaš hkrati sam sebi stalni spominček po prielovici latinaki: „*Littera scripta manet*“, ali po našem: „Zapisana čerka ostane“.

Zapustivši sodarijo podali smo se v nasproti stoječi samostan, ali kakor ondi pravijo, „in's Stift“. Ako se pomisli, da nemški potopisci imenujejo ta vstav „die herrlichste Abtei Oesterreich's“, lahko se previdi, da more on in vse, kar je z njim v kaki zvezi, res prekrasen, izversten biti. Zgodovinarji so vsi enoglasnega mnenja, da samostan ali vstav, vtemeljen l. 1106, je resnično na onem mestu, kjer je bil mejni grof Leopold najdel v gozdu naličje svoje gospe sopruge Neže, katero ji je bil odnesel raz Leopoldove gore močni piš.

Iskaje dovoljenja za razkazovanje in ogledovanje znotrajnih vstavskih znamenitosti bili smo v tej zadevi bolj srečni, kot neki drugi naši sotovariši, katerim se je bilo to, — ne vem iz kakega vzroka —, odreklo. Nam je jako omikani in priljudni mladi kapitular (če sem prav čul, bil je g. „Novizenmeister“), s katerim smo se bili ponevedoma srečali na mostovžih, hipoma sprosil od gosp. prelata dopuščenje, kar se bajè vsacemu poprek ne dovoljuje precej rado, ter nam bil tudi kot razkazovalec v lastni osebi na službo. Peljal nas je najpred v tako zvani „Kaiserzimmer“. Ime samo že pové, da je tam videti lepota nad lepoto; kajti ti prostori so vravnani za stanovanje svitlega vladarja in Njemu enakorodnih samostanskih obiskovalcov. Stene v vstopni in nji k levi ležeči sobi so vse z rudečim damaškom opete; tudi pohištvo v obeh teh prostorih je enako prevlečeno. Iz oken teh sob je sprelepi razgled na železnico, ki